

TÜRKÇE-KİRMANCCA (ZAZACA) SÖZLÜK BAĞLAMINDA ZAZACADA EŞANLAMLI SÖZCÜKLER*

Ahmet Kırkan**

Öz

Dillerde eş anlamlı sözcükler zenginleştirici öğelerdir. Bazı dillerde bir sözcüğün birden çok eş anlamlısı bulunurken, bazı dillerde ise sözcüklerin eş anlamları çok az vardır veya hiç yoktur. Eş anlamlı sözcükler aynı kavramı farklı açılardan tanımlayan, kavramın çeşitli yönlerini ortaya koyan sözcüklerdir. Kürtçede ve özellikle Zazaca diyalektinde eş anlamlı sözcükler yoğun bir şekilde kullanılmaktadır. Eş anlamlı olarak belirtilen bütün sözcüklerde nüanslar vardır. Bu sözcükler genel yapı anlam ilişkisi içerisinde eş anlamlı olarak kabul edilirler. Özellikle farklı kültürlerin ve dillerin iç içe geçtiği coğrafyalarda eş anlamlı sözcüklerin sayısında ciddi bir artış meydana gelir. Konuşulduğu coğrafya göz önüne alındığında Zazaca; Türkçe, Arapça ve Farsça dilleri ile Kurmancca diyalektiğinin mozaik bir yapı oluşturduğu bir coğrafyada konuşulmaktadır. Bu kültürel mozaik ve dilsel atlas Zazacada birçok eşanlamlı sözcüğün ortaya çıkmasını sağlamıştır. Çalışmanın amacı Vate Çalışma Grubu tarafından hazırlanmış olan sözlükte, Zazacadaki eş anlamlı sözcükleri tespit etmek; bu sözcükleri anlamsal açıdan analiz etmek ve hangi seslerde daha fazla eş anlamlı sözcüğün bulunduğunu grafiklerle tespit etmektir. Kaynak olarak bahsedilen sözlük ve çeşitli dillerdeki dilbilim kaynakları kullanılacaktır. Kürtçede bu alanda birçok çalışma yapılmış olmasına rağmen Zazacada bu alanda şimdiye kadar müstakil bir çalışma yapılmamıştır. Bu açıdan çalışma önem arz etmektedir. Kaybolmaya yüz tutmuş bir dilde yapılacak kategorik çalışmalar, dilin envanterinin ortaya konulması açısından önemlidir. Zazacada tespit edilmiş eş anlamlı sözcükler, çalışmanın sonunda verilmiştir. Çalışmada günlük dilde aktif bir şekilde konuşulan sözcüklerin tespit edilmesine özen gösterilmiş, yabancı dillerden alınmış veya türetilmiş sözcükler çalışmaya alınmamıştır.

Anahtar kelimeler: Zazaca, Eş anlam, Dilbilim, Vate Çalışma Grubu, Kürtçe

* Araştırma makalesi/Research article

** Dr. Öğr. Üyesi, Mardin Artuklu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Kürt Dili ve Edebiyatı bölümü, e-posta: ahmetkirkkan@gmail.com, Orcid: 0000-0003-3885-5218

Makale Gönderim Tarihi: 21.09.2020

Makale Kabul Tarihi : 19.12.2020

NÜSHA, 2020; (51): 161-196

Synonyms in Zazaki in the Context of the Turkish-Kirmancki (Zazaki) Dictionary

Abstract

Synonym words in languages are enriching items. While some languages have more than one synonym for a word, in other languages words have few or no synonyms. Synonyms are words that describe the same concept from different angles and reveal various aspects of the concept. Synonymous words are used extensively in Kurdish and especially in the Zazaki dialect. All words specified as synonyms have nuances. These words are accepted as synonyms within the general structure-meaning relationship. Especially in geographies where different cultures and languages are intertwined, a serious increase occurs in the number of synonyms. Considering the geography it is spoken in, Zazaki; Turkish, Arabic and Persian languages are spoken in a geography where the Kurmanji dialectic forms a mosaic structure. This cultural mosaic and linguistic atlas led to the emergence of many synonym words in Zazaki. The aim of the study is to identify synonyms in Zazaki in the dictionary prepared by the Vate Study Group; To analyze these words semantically and to determine with graphics in which sounds have more synonyms. The mentioned dictionary and linguistic resources in various languages will be used as sources. Although there have been many studies in this field in Turkish, there has not been an independent study in this field in Zazaki until now. In this respect, the study is important. Categorical studies to be conducted in a language that is about to disappear are important in terms of revealing the inventory of the language. The synonyms determined in Zazaki are given at the end of the study. In the study, care was taken to identify the words actively spoken in the daily language, words taken from or derived from foreign languages were not included in the study.

Keywords: Zazaki, Synonym, Linguistics, Vate Study Group, Kurdish

Structured Abstract

Most languages have synonyms. Synonymity is the use of interchangeable words to meet the same concept. Words that are called synonyms in logical propositions must be used interchangeably. Words that are not used interchangeably and that do not overlap semantically are not considered synonyms. Synonym words are based on meaning, and meaning is an abstract and subjective concept. Since the meaning is abstract and subjective, it cannot be stated that there is a complete harmony between different words. Synonyms and synonyms are the opposite of each other. Synonyms words are close to each other in meaning. In some of the synonym words, a very meaningful word develops in terms of meaning, the relationship between the old meaning and the new meaning is broken, and homosexual words emerge. In order for synonyms

to fulfill this requirement, they must be close in meaning. Words whose meaning is not clear and that are not actively used by language speakers cannot be regarded as synonyms. Some of these words do not settle in the language, speakers of the language do not adopt these words. The same is true for Turkish after the language revolution. The words that were put forward or produced during this period became obsolete after a while.

Generally, words with similar meanings are shown as synonyms in Zazaki dictionaries. This situation is the same in different languages. Methods such as using the word with different sentences can be followed to reveal that these words do not have the same meaning or are not exactly the same. Synonyms vary according to context, time and geography. When the context changes, words that are considered synonyms can cease to be synonyms. One of the dynamics that causes synonyms to change is time. Over time, words undergo changes. These changes are not just phonologically. Semantic changes also occur in words. Phonological changes can occur in a short time and can be easily detected. But the changes that occur in the meaning of the words occur over a longer period of time and cannot be easily noticed. One of the dynamics that causes synonyms to change is geography. Geography is an important factor in the differentiation of synonyms in a dialect such as Zazaki, where local differences especially among language speakers reach the level of not understanding each other.

There are sometimes big and sometimes small differences between the words that are considered synonymous in every language. It is necessary to define the words with great differences as closely related words or to determine the meaning limits of these words. Although some of the synonyms in Zazaki are grouped under the same article in the dictionary, there is a close meaning relationship between them. The criterion we use when choosing these words is that the words specified as synonyms are actively used by the speakers of the language in both words rather than being of foreign origin or Zazaki origin. In the studies of creating the Zazaki standard language, the Zazaki equivalents of some foreign words are determined or these words are made.

In the study, the origins of 10 words that are regarded as synonyms and their relationships with each other were examined. Since the aim of the study is to examine the synonyms in Zazaki, the words examined here reveal the semantic link between the words that are synonymous. In the statistics section, synonyms in Zazaki were analyzed according to the sounds in the alphabet and the number of repetitions. In the appendix part of the study, synonyms are listed in alphabetical order. In total, about 490 synonyms were identified for the study. The study has been completed with the conclusion part. Many books have been used in the study.

Giriş

Dillerin birçoğunda eş anlamlı sözcükler bulunur. Eş anlamlılık, birbiri yerine kullanılabilen sözcüklerin aynı kavramı karşılamak için kullanılmasıdır. Eş anlamlılık genellikle dillerin kaçındığı bir durumdur (Murphy, 2006, 376). Başka bir deyişle eş anlamlılık, iki veya daha fazla gösterenin tek bir gösterilene göndermede bulunmasıdır (Kıran&Eziler Kıran, 2013, 198). Eş anlamlı sözcükler arasında semantik açıdan çeşitli anlam ilişkileri vardır. Bu sözcükler çoğu kez birbirinin yerine kullanılabilir veya aynı anlam çağrışımlarına sahiptirler. Bu sözcükler bazı semantik bağlamlarda farklı olarak kullanılırsalar da, aralarındaki yakın ilişkiden dolayı eş anlamlı olarak adlandırılırlar. Eş anlamlılık, sözcük gruplarının kendi aralarındaki semantik ilişkiye göre değişir (Crystal, 2008, 470). Mantıksal önermelerde eş anlamlı olarak adlandırılan sözcüklerin birbirinin yerine kullanılabilir olması gerekir (Ahanov, 2013, 123). Birbirinin yerine kullanılmayan ve semantik açıdan örtüşmeyen sözcükler eş anlamlı olarak kabul edilmezler (Murphy, 2006, 376).

İngilizcede *synonym*, Arapçada *müteradif* (Mutçalı, 2013, 357), Farsçada *müteradif* (Kanar, 2010, 1357), Türkçede *eş anlamlı* (Akalin, 2011, 822) olarak adlandırılan eş anlamlı sözcükler Kurmanca diyalektinde *hevuate* ve Zazacada ise *hemmana* olarak isimlendirilir. Dillerde farklı olarak adlandırılmış olsalar da eş anlamlılık aynı şeyi ifade eder. Eş anlamlılık leksikal semantiğin incelediği bir alandır. Doğan Aksan bu alan için *sözcük anlam bilimini* ifadesini kullanmıştır ki bu bilim dalı eş anlamlı, zıt anlamlı, çok anlamlı sözcükleri inceler (Aksan, 1998). Her ne kadar sözcüklerde anlam benzerliği eş anlamlılık olarak adlandırılrsa da, bu sözcüklerin kendi aralarında belli seviyelere ayrılırlar. Birbiriyle anlamsal açıdan tam örtüşen eş anlamlı sözcükler *absolutely synonymous* olarak adlandırılır (Crystal, 2008, 28). Bu sözcükler arasında anlamsal açıdan tam bir uyum vardır. Sarı'nın (2012) Frank Robert Palmer'den naklettiğine göre dildeki sözcükler arasında semantik açıdan birbiriyle tam örtüşen iki sözcük bulunmaz. Ahanov da aynı şeyi ifade etmektedir (Ahanov, 2013, 123). Çalışmada ifade edileceği üzere, eş anlamlı sözcüklerin çoğu, belirttikleri kavramın farklı yönlerini ifade ederler. Örnek olarak Zazacada *asa* sözcüğünü karşılayan *çogane (m)*, *esa (m)*, *çanqil (n)*, *uşîre (m)* sözcüklerinden her birisi kavramın farklı bir özelliğini belirtir (Grûba Xebata ya Vateyî, 2019). Bu sözcükler aynı olmaktan ziyade, anlamca yakınlık belirtir. Dillerde kavramı aynı şekilde belirtecek ve birbirinin yerine kullanılacak sözcük sayısı çok azdır (Vardar 1998, 97). Sözcüklerde önemli olan kullanım yani konteksttir. Sözcüklerin anlamı cümledeki kullanımlarına göre belirlenir. Sözcüklerin anlamı belirttikleri kavramla beraber ortaya çıkar. Kullanıma bağlı olarak eş anlamlı sözcükler zaman içerisinde değişir ve hatta ortadan kalkarlar (Sarı, 2012, 2220-2221). Eş anlamlı sözcüklerle eş sesli sözcükler birbirinin karşıtıdır. Eş anlamlı sözcükler anlam bakımından birbirine yakındır. Eş sesli sözcüklerin bir kısmında çok anlamlı bir sözcük anlam bakımından gelişir, eski anlamla

yeni anlam arasındaki ilişki kopar ve eş sesli sözcükler ortaya çıkar. Eş anlamlı sözcüklerin bu şartı sağlayabilmesi için anlam bakımından yakın olmaları gerekir (Karaağaç, 2013, 373-374; Ahanov, 2013, 122). Aslında eş anlamlılık dildeki en az çaba yasasına aykırıdır (Hengirmen, 2009, 158-159).

Eş anlamlılık Zazacada yeterince incelenmiş bir konu değildir. Gramer kitaplarında sözcük türleri işlenirken, anlamlarına göre sözcük türlerinde eş anlamlı sözcüklere birkaç tane örnek verilmiş ve bu konu üzerinde çok durulmamıştır. Eş anlamlı sözcüklerin (fonolojik ve sentaktik düzeyde) varlıkları dilbiliminde tartışma konusudur. Bazı dilbilimciler farklı anlamlara sahip sözcüklerin zamanla aynı anlama gelebildiklerini ifade ederken, Bloomfield biçim yönünden farklı sözcüklerin anlam yönünden de farklı olması gerektiğini ifade etmişlerdir (Aksan, 1974, 1-2). Diğer bazı dilbilimciler ise eş anlamlı olarak belirtilen sözcükler arasında anlamsal olarak nüansların olduğunu ifade etmektedirler. Abouelnasr (2004) Tanrı'nın aynı anlamlı sözcüklerle kural koymasının mümkün olmadığını ifade etmiş ve eş anlamlılığın önünü kapatmıştır. Ama bilindiği kadarıyla Kur'an'da *muhkem* ve *müteşabih* olmak üzere iki kavram vardır ve bu kavramlardan *müteşabih*, eş anlamlı olmaya yakın bir kavramdır. Aynı şekilde bazı dilbilimciler eş anlamlılığın fonolojik düzeyde ve sözcükler arasında gerçekleştiğini ifade ederler (Korkmaz 1992, 56; Vardar, 2002, 94). Bazı dilbilimciler için ise bu sınır daha geniştir. Bunlar sentaktik yani cümleler arasında eş anlamlılık olabileceğini (İmer vd. 2011, 118) ifade ederken Bussmann ise dilsel ifadeler arasında da eş anlamlı sözcük ve ifadelerin bulunabileceğini belirtir (Bussmann, 2006, 1164).

Eş anlamlı sözcüklerin temelinde anlam vardır ve anlam soyut ve öznel bir kavramdır. Anlam soyut ve öznel olduğundan, farklı sözcükler arasında anlamsal açıdan tam bir uyumun olduğu ifade edilemez. Ancak eş anlamlı sözcükler arasında güçlü bir anlam benzerliği vardır (Sert, 2019, 94-95). Yabancı dillerden, dile geçmiş olan alıntı sözcüklerin eş anlamlı olup olmadığı sorunu da konunun farklı bir yönüdür. Bazı dilbilimciler yabancı dillerden alıntılanmış sözcüklerin eş anlamlı sayılmaması gerektiğini ifade etmişlerdir. Ama yabancı dillerden alıntılanan veya doğal süreç içerisinde dile geçmiş olan sözcükler anlam değişmesine uğradıkları ve anlam alanlarını değiştirdikleri için eş anlamlılığı ifade ederler (Günay, 2015, 122). Bunlar kısmi eş anlamlı olarak kabul edilebilir. Alıntılanmış olan sözcüklerin tam olarak yerleşmiş olması gerekir. Dile yerleşmemiş olan sözcüklerle kurulacak olan anlam ilişkisi anlam bulanıklığına neden olur. Çünkü alıntılanan sözcüğün anlam sınırlarını tam olarak çizilmesi lazımdır. Sert'in aktardığına göre Palmer, eş anlamlılığı sınamak amacıyla üç ölçüt belirlemiştir. Bunlardan birincisi eş anlamlı olduğu varsayılan sözcüklerin birbiriyle yer değiştirip değiştirememesidir (Sert, 2019, 99-100). Bu ölçüte Zazacadaki bazı sözcüklerde *bütüncül eş anlamlılık* varken

bazı sözcüklerde ise *kısmi eş anlamlılık* ilişkisi göze çarpar. İkinci ölçüt eş anlamlı olarak belirtilen sözcüklerin, zıt anlamlılarının da özdeş olması gerekir (Sert, 2019, 100). Bu ölçüt Zazacada, tespit edildiği kadarıyla Türkçe, Arapça, Farsça, Kurmanca gibi diğer dillerde de, tam anlamıyla yerine gelmemektedir. Palmer'in belirlediği kriterlerden üçüncüsü ve sonuncusu eş anlamlı sözcüklerden her birinin aynı duygusal çağrışımları yansıtmaıdır (Sert, 2019, 100). Zazaca eş anlamlı sözcükler bazen aynı duyguyu yansıtmayabilirler.

Eş anlamlı sözcüklerin anlam bakımından yakın veya benzer olmasının yanı sıra tamamının aynı söz türünden olması da şarttır. Farklı söz türlerinden olan sözcükler eş anlamlı olarak kabul edilemezler. Her söz türünde eş anlamlı sözcükler vardır (Ahanov, 2013, 122). Genellikle Zazaca sözlüklerde birbirine yakın anlamdaki sözcükler eş anlamlı olarak gösterilmiştir. Bu durum farklı dillerde de aynı şekildedir. Bu sözcüklerin aynı anlamı taşımadıklarını veya tamamen aynı olmadıklarını ortaya koymak için sözcüğü farklı cümlelerle beraber kullanmak gibi yöntemler takip edilebilir (Sarı, 2012, 2221). Her dilin farklı lehçeleri, şiveleri veya ağızları vardır. Eş anlamlı olarak kabul edilen ve sözlüklerde eş anlamlı olarak gösterilen bazı sözcükler, Zazaca konuşulan bölgelerdeki allomorflardan oluşurlar. Örnek olarak *amca* sözcüğünü karşılayan *dat (n)*, *ded (n)* sözcükleri bölgesel farklılıklardan dolayı iki şekilde ortaya çıkmışlardır. Bu sözcükler eş anlamlı olarak kabul edilebilir ama bu sözcükler allomorfturlar. Aynı şekilde Zazacada *karınca* sözcüğünü karşılayan 30'dan fazla allomorf vardır. Bazı eş anlamlı sözcükler ise ancak farklı bağlamlarda kullanıldıklarında doğru anlamı ifade ederler (Sarı, 2012, 2221). Zazacada *ölmek* anlamına gelen birçok sözcük vardır ve bu sözcüklerin her biri farklı bağlamlar ifade eder.

Buna göre eş anlamlı sözcükler bağlama göre, zamana göre ve coğrafyaya göre değişiklik göstermektedirler. Bağlam değiştiği zaman, eş anlamlı olarak kabul edilen sözcükler, eş anlamlı olmaktan çıkabilirler. Zazacada *tal* ve *tuj* sözcükleri acılığı ifade ederler. Ama bu sözcüklerden birisi patlıcan, salatalık, acur gibi sebzelerin acılığını ifade ederken, ikincisi daha çok biber gibi sebzelerin acılığını ifade eder. Aynı şekilde *çokluğu* ifade etmek için kullanılan *zaf*, *bol*, *zîyade*, *gelek*, *xeylê*, *vêşi* sözcüklerinden (zarflarından) her biri ayrı bağlamlarda kullanılırlar (Grûba Xebata ya Vateyi, 2019). Misale *Ez to ra zaf hes kena* (*Ben seni çok seviyorum.*) denilebilir ama *Ez to ra zîyade hes kena* denilmesi çok uygun değildir. Aynı anlama gelen ve eş anlamlı olarak kategorize edilen iki sözcük, bağlamın değişmesiyle beraber farklılaşmaya başlamışlardır.

Eş anlamlı sözcüklerin değişmesine neden olan dinamiklerden biriside zamandır. Zaman içerisinde sözcüklerde değişimler uğrarlar. Meydana gelen bu değişimler sadece fonolojik olarak değildir. Sözcüklerde semantik değişimler de meydana gelir. Fonolojik olarak değişimler kısa sürede meydana gelebilir ve rahat bir şekilde tespit edilebilir. Ama sözcüklerin anlamlarında meydana gelen değişimler daha uzun bir süreçte meydana gelir ve kolayca fark edilemezler.

Zazacada *anı* ifade eden sözcüklerden birisi olan *linge* (m) sözcüğünün tarihsel süreç içerisinde nasıl *anı* ifade etmeye başladığı tespit etmek güçtür. Çünkü *linge* sözcüğü temel olarak *ayak* kavramını ifade eder (Grûba Xebata ya Vateyî, 2019). Ama süreç içerisinde temel anlamından farklı bir anlam kazanmıştır.

Eş anlamlı sözcüklerin değişmesine neden olan dinamiklerden birisi de coğrafyadır. Zazaca gibi özellikle dili konuşanlar arasında yöresel farklılıkların birbirini anlamama boyutuna ulaştığı bir diyalekte coğrafya eş anlamlı sözcüklerin farklılaşmasında önemli bir faktördür. Zazacada bazı sözcüklerde aynı sözcüğün varyantları çok ciddi çeşitlilik ve farklılık gösterebilir (Grûba Xebata ya Vateyî, 2019). Zazaca konuşulan bölgeler arasında kültürel faaliyetlerin eksik olması ve bu bölgelerin izole olması, eş anlamlı sözcüklerde ve diğer sözcüklerde varyantların meydana gelmesine neden olmuştur. Bununla beraber, Zazaların yaşadıkları coğrafyada birden çok kültürün, dilin, dinin, milletin vb. etkisinin olması, Zazacada eş anlamlı sözcüklerin zengin bir yekûn ortaya çıkarmasını sağlamıştır.

1. Zazacadaki Eş Anlamlı Sözcükler

Her dilde eş anlamlı olarak kabul edilen sözcükler arasında bazen büyük bazen de küçük farklılıklar göze çarpar. Büyük farklılıkların olduğu sözcükleri *yakın anlamlı sözcük* olarak tanımlamak veya bu sözcüklerin anlam sınırlarını belirlemek gerekir. Zazacadaki eş anlamlı sözcüklerin bazıları, sözlükte aynı madde altında toplanmış olsa da, aralarında yakın anlam ilişkisi vardır. Bu sözcükleri seçerken kullandığımız ölçüt, eş anlamlı olarak belirtilen sözcüklerin yabancı kökenli veya Zazaca kökenli olmasından ziyade, her iki sözcüğünde dilin konuşanları tarafından aktif bir şekilde kullanılmasıdır. Zazaca standart dili oluşturma çalışmalarında bazı yabancı kökenli sözcüklerin Zazaca karşılıkları tespit edilmekte ya da bu sözcükler yapılmaktadır. Türkçedeki örnekler göz önüne alınıp, yeni *yapılmış* (uydurulmuş) sözcükler, eş anlamlı olarak kabul edilemez. Örneğin, *akımölçer* için kullanılan *amperpeym* (n) ve *ampermetre* (n); *dansimetre* için kullanılan *kesafetpeym* (n) ve *dansimetre* (n); *fotometre* için kullanılan *roşnapeym* (n), *roştipeym* (n) ve *fotometre* (n); *gerçeküstü* için kullanılan *serrastîye* (m) ve *surrealîte* (m); *kilometre* için kullanılan *hezarmetre* (n) ve *kilometre* (n); *timsah* için kullanılan *tîmsah*, ve *krokodil* vb. sözcükler arasında eş anlamlılık ilişkisi yoktur (Grûba Xebata ya Vateyî, 2019). Bu sözcüklerden birisi yabancı dilden alıntılanmış, diğeri ise Zazacaya uyarlanmıştır. Anlam sınırı tam belli olmayan ve dili konuşanlar tarafından aktif bir şekilde kullanılmayan sözcüklerin eş anlamlı sayılmayacağı yukarıda ifade edilmişti. Bu sözcüklerden bazıları dile yerleşmemekte, dili konuşanlar bu sözcükleri benimsememektedir. Aynı durum dil devrimi sonrasında Türkçe için de geçerlidir. Bu dönemde ortaya atılan veya üretilen sözcükler bir süre sonra tedavülde kalmıştır.

Dilin etkisinde kaldığı dil veya dil ailesi alıntı sözcüklerin alındığı dile işaret eder. Zazaca daha fazla Arapça ve Farsçanın etkisinde kalmıştır. Bundan dolayı Arapça ve Farsça birçok sözcük yer almış ve zaman içerisinde bu sözcüklerin Zazaca karşılıkları ortaya çıkmıştır. Son dönemlerde özellikle teknolojiyle ilgili sözcükler batı dillerinden alıntılanmaktadır. Grûba Xebata ya Vateyi'nin hazırlamış olduğu sözlük incelendiğinde teknoloji ve bilişimle ilgili neredeyse bütün sözcükler batı dillerinden alıntılanmıştır. Aşağıda Zazacada yer alan eş anlamlı sözcüklerden bazıları bulgular başlığı altında incelenmiş ve bu sözcükler incelenmiştir. Sonra istatistikler başlığı altında Grûba Xebata ya Vateyi'nin sözlüğünde tespit edilmiş olan eş anlamlı sözcükler alfabedeki sıraya göre dizilmiş olan sözcükler; en fazla eş anlamlı sözcük bulunan harf, en fazla eş anlamlısı bulunan sözcük, eş anlamlı sözcüklerin tepe değerleri, yığılma yerleri gibi istatistiki değerler ortaya çıkarılmıştır.

1.1. Bulgular

Aşağıda, sözlükte eş anlamlı olarak geçen ve aralarında anlam farklılıkları olan sözcükler değerlendirilmiştir. Deyimlerden ve günlük kullanımlardan örneklerle eş anlamlı sözcüklerin birbirinin yerine kullanılıp kullanılmayacağı, zıt anlamlarının da özdeş olup olmadığı ve aynı duygusal bağlamı çağrıştıran çağrıştırmadıkları ortaya konulacaktır. Sözlükten tespit edilen eş anlamlı sözcüklerden bazı örnekler üzerinde durulacaktır. Sözcüklerin sonundaki parantezlerde yer alan (*n*) erilliğe, (*m*) ise dişilliğe işaret etmektedir. Zazacada doğal cinsiyetin yanı sıra, gramatikal cinsiyet de bulunmaktadır. Aynı şekilde sözcüklerin sonlarında yer alan *-e* ise sözcüğün bu eki alarak dişil hale geldiğini ifade eder. Seçilen ve incelenen örnekler rastgele seçilmiştir.

Anahtar sözcüğünün eş anlamları olarak sözlükte *mifte*, *ziwanê kilîtî*, *kilît*, *anaxtar* sözcükleri sıralanmıştır (Grûba Xebata ya Vateyi, 2019). Türk Dil Kurumu tarafından hazırlanan *Türkçe Sözlük*'te (2011) anahtar “kilidi açıp kapamak için kullanılan araç, açar, açkı, miftah, dil” şeklinde tanımlanmıştır. Sözlükte *kilît* ve *anaxtar* sözcükleri eş anlamlı olarak verilmiştir. *Kilît* daha çok anahtar yardımıyla açılıp kapanan aletin ismiyken, kilidi açıp kapyan alet ise *anaxtar* olarak ifade edilir. Anahtar sözcüğü Rumca kökenliyen, kilit Farsça kökenlidir. Kilit sözcüğünün Yunanca olduğu yönünde görüşler de vardır (Kanar, 2010, 1227). *Mifte* olarak kaydedilmiş sözcük ise Arapça *فتح* sözcüğünde türetilmiş ve ism-i alet olan *مفتاح* sözcüğüdür (Mutçalı, 2013, 686). Bu sözcüğün sonundaki ses düşmüştür. Söyleyişte *Mi anaxtar a kilît akerd* denilebilir ama *Mi anaxtar akerd* cümlesi kontekste uygun düşmemektedir. Bu sözcüklerden bazıları farklı dillerde de olsa eş anlamlılık ilişkisi içerisinde. Kilit ve anahtar sözcükleri ise anlam kayması ve genişlemesiyle birbirinin yerine kullanılmaya başlanmıştır.

Bitiş sözcüğünün eş anlamları olarak sözlükte *qedîyayîş*, *xelisîyayîş*, *qutbiyayîş*, *peynîya* ... *ameyîş*, *peynîye*, *peynî*, *final* sözcükleri sıralanmıştır

(Grûba Xebata ya Vateyî, 2019). *Bitiş* sözcüğü “bitme işi, final” olarak tanımlanmıştır (Akalin, 2011, 363). Bu sözcüklerden *qedîyayîş* bir işi bitirmek anlamındaki **قضى** sözcüğünden türetilmiştir (Mutçalı, 2013, 749). Sözcük, Zazacada *qeza û qeder*, *qeza û bela* vb. şekillerde de bulunur. Yine aynı şekilde *kadı* ve *kaza* sözcükleri de bu kökten türemişlerdir. Sözcüğün kullanımı yaygındır. *Xelisîyayîş* sözcüğü de aynı şekilde Arapça kökenlidir ve **خلص** sözcüğü *ulaşmak*, *gelmek*, *kurtulmak*, *bitirmek*, *tamamlamak*, *sonuna gelmek* vb. anlamlarına gelir (Mutçalı, 2013, 277). Aynı kökten *xelas* sözcüğü *kurtulmak* anlamında kullanılır. Bitiş ifade eden sözcüklerden *qutbîyayîş* de **قطع** sözcüğünden türemiştir ve Arapça kökenlidir. Bu sözcük *kesmek*, *kesip koparmak*, *sözünü kesmek*, *engellemek*, *bozuşmak* vb. anlamlara gelir (Mutçalı, 2013, 751-752). Bitiş için eş anlamlı sözcüklerden *peynî*, *peynîye* sözcükleri ise Zazacadır. Arapçadan Zazacaya geçmiş olan sözcüklerde anlam genişlemesi meydana gelmiş ve eş anlamlı hale gelmişlerdir.

Delî sözcüğünün eş anlamları olarak sözlükte *gêj*, *xînt*, *bom*, *xêx*, *delu* sözcükleri sıralanmıştır (Grûba Xebata ya Vateyî, 2019). Eş anlamlı olarak kabul edilen sözcüklerden *gêj* sözcüğü Farsçada da **كج** şeklinde ve *afallamış*, *sersem*, *ahmak*, *aptal* vb. anlamlarda kullanılır (Kanar, 2010, 1296). Ama bu sözcük anlam genişlemesi ve kayması yoluyla *delî* anlamında kullanılmaya başlanmıştır. Bu sözcüklerden *bom* ise **بوم** şeklinde ve *saf*, *ekilmemiş arazi* anlamında kullanılır (Kanar, 2010, 315). Kullanılan sözcüklerden *xêx* de aynı anlamda kullanılmaktadır. Cümle içerisinde kullanıldığında *No merdim bom o* denildiğinde bahsedilen delilik değildir. Bu sözcüklerden *delu* ise *aklını yitirmiş olan* anlamında kullanılan Türkçe sözcüğün Zazacanın fonolojisine uyarlanmış şeklidir (Akalin, 2011, 615). Denilebilir ki eş anlamlı olarak kabul edilen *xînt* sözcüğü tam olarak *deliyi* ve *deliliği* ifade etmektedir. Diğer sözcükler çeşitli anlam açılarından delilikle alakalıdır. Ama tam olarak deli değildirler.

Nefes sözcüğünün eş anlamları olarak sözlükte *cîf*, *helm*, *boye*, *bîne*, *nefes*, *solix* sözcükleri sıralanmıştır (Grûba Xebata ya Vateyî, 2019). Verilen sözcükler arasında nüanaslar vardır. *Cîf* bazen *yapabilme kudreti* olarak kullanılır. Örnek olarak *Cîfa aye hende çinî ya* cümlesinde bahsedilen kişinin yapabilme gücünün çok olmadığı ifade edilir. *Helm* ya da *hilm doğal kokuyu* ifade eder. Misale *Hilmê penîrî bîyo giran* cümlesinde doğa bir kokudan bahsedilmektedir. *Nefes*, Arapçadan Türkçeye ve Zazaca gibi dillere geçmiş olan bir sözcüktür ve Arapçadaki şekli **نفس** can, canlı ve beşeri ifade eder (Mutçalı, 2013, 927). Yani bir anlamda nefes almak canlılığın işaretidir. *Solix* ise *nefes*, *hava* anlamında kullanılan Türkçe sözcüğün Zazacanın fonolojisine uyarlanmış şeklidir (Akalin, 2011, 2135). *Boye* ve *bîne* sözcükleri Zazaca ve Kurmancada kullanılan şekillerdir. *Ez boye nêgîna* derken konuşmacının kastı nefes veya koku alamamaktır. Bu anlamda her iki sözcük de *nefesi* karşılamakta ve nefesin eş anlamlısı olmaktadır. Ama bu ancak anlam genişlemesiyle meydana

gelmektedir. Yoksa aynı sözcükler Zazaca, Kurmanccada ve Farsçada *koku* anlamında kullanılmaktadır (Kantar, 2010, 316). Kantar'a göre sözcük Pehlevicede kökenlidir ve *güzel kokuyu* ifade eder. Nefes sözcüğünün eş anlamlısı olarak tespit edilen sözcükler genelde bu kavramın anlam çerçevesi içerisinde değerlendirilebilir.

Romatizma sözcüğünün eş anlamları olarak *va*, *hewa*, *suzî*, *romatizma* sözcükleri sıralanmıştır (Grûba Xebata ya Vateyî, 2019). Bu sözcüklerden *va* ve *hewa*, rüzgarı ve havayı ifade etmektedir. Zazacada *Va kewto çoganê mi* derken kasıt bacaklara romatizmanın tesir etmesidir. *Suzî* ise yanma anlamına gelir ve Farsçada da aynı şekilde kullanılır (Kantar, 2010, 920). Romatizma, Türkçede kaslarda ve özellikle eklemlerde kendini gösteren ağrılı hastalıkların genel adıdır (Akalin, 2011, 1983). *Yel* sözcüğü Türkçede de *romatizma ağrısını* ifade eder (Akalin, 2011, 2566). Farsçada da hava, rüzgar anlamına gelen باد sözcüğü iltihap anlamına da gelir (Kantar, 2010, 252-253). Kurmanccada *ba ketin* romatizmayı ifade eden bir tabirdir. Karşılaştırılan dillerde romatizma sözcüğünün eş anlamlısı olarak kullanılan sözcükler hava ve rüzgarı ifade eden kelimelerdir. Bu sözcükler anlam genişlemesi yoluyla yeni anlamlar kazanmıştır.

Süzgeç sözcüğünün eş anlamları olarak *parzun*, *sefok*, *suzgeç*, *kamos*, *filtre*, *torre* sözcükleri sıralanmıştır (Grûba Xebata ya Vateyî, 2019). *Süzgeç*, sıvıları süzmeye yarayan araçtır (Akalin, 2011, 2193). Zazacada *suzgeç* olarak kullanılan sözcük Türkçeden Zazacaya geçmiştir. *Filtre*, Fransızcadan Türkçeye ve Zazacaya geçmiş ve süzgeç anlamına gelen bir sözcüktür (Akalin, 2011, 878). *Sefok* sözcüğü Arapça صف-صفا kökünden türemiştir. Bu sözcük Arapçada da *berrak olma*, *arıtma*, *temiz olmak*, *süzmek* anlamlarına gelir (Mutçalı, 2013, 74). *Saf* veya *sef* kökünden alınan bu sözcük, Zazaca -ok ekiyle beraber süzgeç anlamını kazanmıştır. *Kamos* ve *parzun* sözcükleri ise Zazacada kullanılan ve süzgeci ifade eden kelimelerdir. *Torre* ise ağ sözcüğünün anlam genişlemesi yoluyla kullanılmasıdır. Farklı dillerden Zazacaya uyarlanan sözcükler süzgeç sözcüğünü ifade etmiştir.

Tat sözcüğünün eş anlamları olarak *tehm*, *lezet*, *ekil* sözcükleri sıralanmıştır (Grûba Xebata ya Vateyî, 2019). Bu sözcüklerden *tehm*, Arapça طعم sözcüğünden Zazacaya geçmiştir. *Tehm* ya da *Te'eme* sözcüğü *tat*, *lezzet* ve *zevki* ifade eder (Mutçalı, 2013, 567-568). Aynı şekilde *lezet* sözcüğü de لذة sözcüğünden alınmadır (Mutçalı, 2013, 23). *Tat* sözcüğünün eş anlamlıları içerisinde belki de en ilginç *ekil* veya *ekl* sözcüğüdür. Bu sözcük de Arapçadan Zazacaya geçmiştir. *Ekil* sözcüğü Arapçadaki *yedi* anlamına gelen اكل sözcüğünden Zazacaya geçmiştir (Mutçalı, 2013, 37). *Eklê na sa weş o* denildiği zaman *Bu elmanın tadı güzeldir*, *Bu elmanın yemesi güzeldir* ifade edilmiş olur. İncelenen sözcüklerin hepsi Arapçadan alıntılanan sözcüklerdir ve hepsi de lezzeti ve tadı ifade etmektedirler.

Uyuma sözcüğünün eş anlamları olarak *hewnaşyayış*, *busayış*, *wutiş*, *xowraşyayış*, *xowdeşyayış*, *kıştakewtiş* sözcükleri sıralanmıştır (Grûba Xebata ya Vateyî, 2019). Eş anlamlı olarak tespit edilen sözcüklerin her biri uykunun farklı bir merhalesini ifade etmektedir. Örnek olarak *hewnaşyayış*, *uykuya dalmayı* ifade eder. *O hewna şîyo* derken uyuma kastedilir. *Busayış* sözcüğü *esnemeyi* ve *uyku öncesi durumu* ifade eder. *Zaf hewnê aye ameyo*, *aya busena* denildiğinde bahsedilen kişinin (dişil) esnediği ve uykusunun geldiği ifade edilir. *Xowraşyayış*, *xowdeşyayış* sözcükleri ise *kendinden geçmek*, *bayılmak*, *uykuya dalmak* anlamlarında kullanılır. *Kıştakewtiş* sözcüğü ise *yan tarafa yatmak*, *uzanmak*, *yorgunluktan dolayı istemsizce uyumak* anlamlarını ifade eder. *O hende betilîyabî ke kışta kewt* denildiğinde bahsedilen kişinin yorgunluktan dolayı uykuya daldığı anlaşılır. İfade edildiği üzere uyuma sözcüğünü belirten bu sözcüklerden her biri farklı bir durumu betimler.

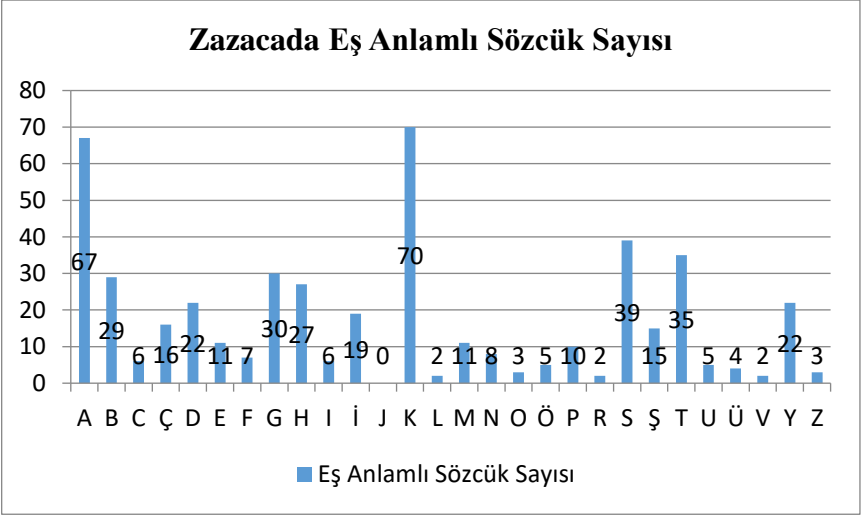
Vefat sözcüğünün eş anlamları olarak *wefat*, *merg*, *merdiş* sözcükleri sıralanmıştır (Grûba Xebata ya Vateyî, 2019). Ölmek veya vefat etmek toplumda değişik şekillerde ifade edilir: *hayatı sona ermek*, *can vermek* (*gan dayene*), *eceli gelmek* (*ecele xo ameyene*), *vadesi yetmek* (*wadeyê xo tamam kerdene*), *Allah'ın rahmetine kavuşmak* (*rehmet kerdene*), *hayata gözlerini yummak*, *son nefesini vermek* vb. gibi. Bunlar insanlar arasında kullanılan saygı çerçevesindeki sözlerdir. Bir de argo, kaba sözler de vardır: *gebermek* (*geber bîyayene*), *öteki dünyayı boylamak*, *tahtalı köyü boylamak...* vb. gibi. Bu sözcükler *ölmek* fiiliyle aynı anlamda gibi görünse de pek sevilmeyen kişiler için daha çok kullanılır (Kocapınar, 2017, 199). Zazacada da aynı durum söz konusudur. *Ey wefat kerd* denildiğinde ölen kişinin sevilen birisi olduğu; *O merd* denildiğinde genelde nötr bir durumdan bahsedildiği; *O geber bî* denildiğinde ise ölen kişinin sevilmediği anlaşılır.

1.2. İstatistikler

Çalışmada Grûba Xebata ya Vateyî'nin hazırlamış olduğu ve son olarak 2019 yılında yayımlanmış olduğu Türkçe-Zazaca sözlük temel alınmış ve bu sözlükte yer alan Zazaca eş anlamlı sözcükler tespit edilmiştir. Bu sözlükte yaklaşık olarak 490 tane eş anlamlı sözcük tespit edilmiştir. Bu sözcüklerin bazılarının 2 bazılarının ise 7 taneden daha fazla eş anlamlısı vardır. Bu sayılara göre çalışmada ortalama 2500-3000 tane eş anlamlı sözcük tespit edilmiştir. Bazı gramer kitaplarında Zazacadaki eş anlamlı sözcüklerle ilgili dökümantasyon çalışmaları yapılmıştır ama bunlar sınırlı sayıda ve teorik boyutta değildirler. Özellikle istatistiki çalışmalar yapılmamıştır. Eş anlamlı sözcüklerin, alfabadeki hangi seslerde daha çok kümelendiklerini tespit etmek fonolojik değerlendirmeler için; her bir sözcüğün kaç tane eş anlamlısının olduğunu tespit etmek de Zazacayı dil ekonomisi açısından analiz etmek için önemlidir. Aşağıda bu sözcükler harflere göre ve eş anlamlı sözcük sayısına

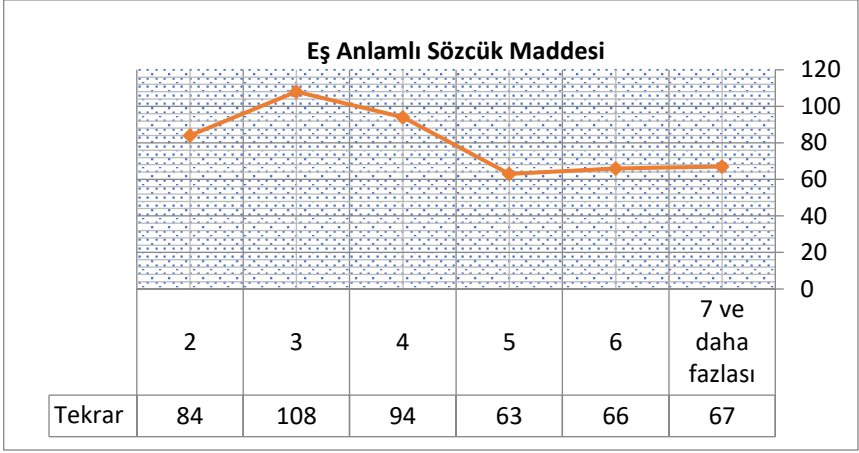
göre analiz edilmiştir. Birinci tabloda alfabede bulunan seslere göre eş anlamlı sözcük sayısı gösterilmiştir. Alfabetik sıraya göre her seste kaç tane eş anlamlı sözcük tespit edildiği grafikte gösterilmiştir. Sözlük Türkçe-Zazaca olduğu ve her Türkçe sözcüğe karşı kaç tane Zazaca sözcük olduğunu gösterildiği için, Türkçe sözcük başta yazılmıştır.

Tablo 1: *Türkçe-Kirmanca (Zazaca) Sözlük'e Göre Zazacadaki Eş Anlamlı Sözcük Sayısı*

Yukarıdaki tabloya göre Zazacada en fazla eş anlamlı sözcük bulunan ses /k/ ve /a/ sesleridir. Bu seslerden birinin konsonant birinin ise vokal olması ilginçtir. Bu sesleri /s/, /t/ ve /g/ sesleri takip etmektedir. Ama bu sesler arasında oransal olarak ciddi bir fark vardır. Tabloya göre en az eş anlamlı sözcük bulunan sesler ise /j/, /l/, /r/, /v/, /z/, /o/’dur. Bu seslerden sadece bir tanesi vokal geri kalanlar ise konsonant seslerdir. /j/, /v/, /z/, sesleri zaten az kullanılan seslerdir ama geri kalan seslerin alfabede kullanım oranı yüksektir. Burada çıkan sonuç, bu seslerin frekanslarıyla uyum göstermemektedir. Geri kalan seslerde ise birbirine yakın değerler tespit edilmiştir. Bu sesler açısından, eş anlamlı seslerin dengeli bir dağılım gösterdiği söylenebilir.

Tablo 2: *Türkçe-Kirmanca (Zazaca) Sözlük'e Göre Zazacadaki Eş Anlamlı Sözcük Maddesi*

Yukarıdaki tabloda alfabadeki seslere göre dağılmış olan eş anlamlı sözcüklerin maddelere göre analizi yapılmıştır. Buna göre en az 2 tane eş anlamlısı olan sözcük sayısı 84 tane, 3 tane eş anlamlısı olan sözcük 108 tane, 4 tane eş anlamlısı olan sözcük 94 tane, 5 tane eş anlamlısı olan sözcük 63 tane, 6 tane eş anlamlısı olan sözcük 66 tane, 7 tane ve üzeri eş anlamlısı olan sözcük 72 tane olarak tespit edilmiştir. Bu durumda sözlükte tespit edilen eş anlamlı sözcüklerin yarısından fazlasının 3, 4 veya 5 tane eş anlamlısı vardır. Sözlükte 7 tane ve üzeri eş anlamlısı olan sözcük sayısı da azımsanmayacak kadar çöktür. Tablodaki rakamların yüzdelik değerleri verilirse, tespit edilen eş anlamlı sözcükler içerisinde 2 tane eş anlamlısı olan sözcük sayısı 17,24%, 3 tane eş anlamlısı olan sözcük sayısı 22,17%, 4 tane eş anlamlısı olan sözcük sayısı 19,30%, 5 tane eş anlamlısı olan sözcük sayısı 12,93%, 6 tane eş anlamlısı olan sözcük sayısı 13,55%, 7 tane ve üzeri eş anlamlısı olan sözcük sayısı 13,75% olarak hesaplanmıştır. Eş anlamlı sözcüklerin sayıca ve oranca çok olması dilin zenginliğine işaret edebileceği gibi, dilin yabancı sözcüklerden çok alıntı yaptığını da kanıt olabilir. Ama ifade edildiği üzere çalışmada yabancı sözcüklerin karşılığı verilmiş olan sözcükler sıralanmamıştır.

Sonuç

Çalışmada Zazacada tespit edilen eş anlamlı sözcükler üzerinde durulmuştur. Zazacadaki eş anlamlı sözcükler üzerine bundan önce müstakil bir çalışma yapılmamıştır. Çalışmada yapı bakımından eş anlamlı sözcükler incelenmiş ve bu tür sözcüklerin bazı özellikleri ortaya çıkarılmıştır. Her ne kadar Arapçada eş anlamlı ve zıt anlamlı sözcükler üzerine birçok çalışma yapılmışsa da Zazacada bu konu halen yeterince çalışılmamıştır. Türkçede de aynı durum söz konusudur. Asıl olarak dilbilimcilerin tartışılacağı konu dilde eş anlamlı sözcüklerin olup olmadığıdır. Eş anlamlılık dilde yoruma kapı aralayan

ve dili renklendiren bir kavramdır. Edebiyat ve sanatsal metinler için bu durum bir avantaj olarak değerlendirilebilir. Ama dinsel metinler, hukuk metinleri, uluslararası antlaşma metinleri vb. metinlerde eş anlamlılık bir dezavantaj olarak ortaya çıkmaktadır.

Zazacada eş anlamlı sözcükler yoğun ve zengin bir şekilde yer almaktadır. Yabancı dillerden alıntılanan sözcükler eş anlamlı olarak nitelendirilmese de, süreç içerisinde bu sözcükler dildeki asli sözcüklerden birisi haline gelir ve ifade ettiği anlam bakımından diğer sözcüklerle eş anlamlılık ilişkisini kurar. Örnek olarak Türkçedeki *hekim* ve *doktor* sözcükleri arasında böyle bir anlam ilişkisi ortaya çıkmıştır. Zazacada da bu türden sözcükler vardır. Bazen aynı sözcük birden fazla sözcükle ifade edilmiştir. Bu durum yoğunluklu olarak sözlü dilin kullanılmasına, Zazaca konuşulan bölgeler arasında kültürel etkileşimin eksik olmasına, dildeki sözcükleri tespit ve dikte ettirecek bir kurumun olmamasına vb. nedenlere bağlıdır. Çalışmada Zazaca sözcüklerdeki allomorflar göz önüne alınmamıştır. Bazen sözcüğün farklı görüntüleri, farklı bir sözcük olarak anlaşılabilir. Zazacada da bu türden sözcükler vardır. Bazen aynı sözcük birden fazla sözcükle ifade edilmiştir. Bu durum yoğunluklu olarak sözlü dilin kullanılmasına, Zazaca konuşulan bölgeler arasında kültürel etkileşimin eksik olmasına, dildeki sözcükleri tespit ve dikte ettirecek bir kurumun olmamasına vb. nedenlere bağlıdır. Çalışmada Zazaca sözcüklerdeki allomorflar göz önüne alınmamıştır. Bazen sözcüğün farklı görüntüleri, farklı bir sözcük olarak anlaşılabilir.

Çalışmada eş anlamlı sözcüklerin, tespit edildiği kadarıyla, seslere dağılımı hem sayısal hem de grafik üzerinde gösterilmiştir. Eş anlamlı sözcükler vokal ve konsonant sesler arasında dengeli bir şekilde dağılmışlardır. Alfabe kullanım frekansları düşük olan seslerde, eş anlamlı sözcük sayısı da düşüktür. Ayrıca ikinci grafikte eş anlamlı sözcüklerin kaç tane sözcükle ifade edildiği tespit edilmiştir. Zazacada eş anlamlı olarak ifade edilen sözcüklerin yoğunluklu olarak üç, dört ve beş tane karşılığı bulunmaktadır. Bazen bu sayı yedi ve daha üzerine de çıkabilmektedir. Eş anlamlı olarak tespit edilen sözcükler buradakilerden kesinlikle daha fazladır. İstatistiki bilgiler bu sözcükler üzerinden hesaplanmıştır. İfade edildiği üzere, eş anlamlı sözcük sayısının fazla olması Zazaların mozaik bir coğrafyada yaşamasından, farklı dillerin tesiri altında kalmasından kaynaklanmaktadır. Zazaca farklı dillerden aldığı sözcükleri kendi fonolojisine uyarlamış ve çekime uğratmıştır. Bu da sözcüğün Zazacanın malı haline geldiğini göstermektedir.

Kaynakça

- Abouelnasr, Z. (2004). *Eş Anlamlılık Olgusu ve Eş Anlamlı Kelimelerin Arapça Öğretimindeki Yeri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Ahanov, K. (2013). *Dil Biliminin Esasları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Akalın, Ş. H. (2011). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aksan, D. (1974). “Eşanlamlılık Sorunu ve Türk Yazı Dilinin Saptanmasında Eş Anlamlılardan Yararlanma”. *Türkoloji Dergisi*, 6/1, 1-14.
- Aksan, D. (1998). *Anlambilim, Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi*. Ankara: Engin Yayınevi.
- Bussmann, H. (2006). *Routledge Dictionary of Language and Linguistics*. London ve New York: Routledge.
- Crystal, D. (2008). *A Dictionary of Linguistics and Phonetics*. Oxford: Blackwell.
- Grüba Xebate ya Vateyî (2019). *Sözlük Türkçe-Kırmancca Zazaca. Ferhengê Tirkî-Kirmanckî*, İstanbul: Vate.
- Hengirmen, M(2009). *Dilbilgisi ve Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Engin Yayınevi.
- İmer, K., Kocaman, A. ve Özsoy, S. (2011). *Dilbilim Sözlüğü*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Kanar, M. (2010). *Farsça-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Say Yayınları.
- Karaağaç, G. (2013). *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kıran, Z., Eziler-Kıran, A. (2013). *Dilbilime Giriş*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Korkmaz, Z. (1992). *Grammer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Malmîsanij, M. (2015). *Kurmancca ile Karşılaştırmalı Kırmancca (Zazaca) Dilbilgisi*. İstanbul: Vate.
- Murphy M L. (2006). “Synonymy”, *Encyclopedia of Language & Linguistics*, Ed. Keith Brown, Michigan.
- Mustafa Sarı, “Türk Dilinde Eş Anlamlılık ve ‘Sayru-Sökel’ Sözlüğü”, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and*

History of Turkish or Turkic Volume 7/3, Summer 2012, p. 2219-2229, Ankara-Turkey.

Mutçalı, S. (2013). *Arapça-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Dağarcık.

Sert, G. (2019). “Anlam Alanı ve Anlam Ezgisi Açısından Eş Anamlı Durum Sıfatları: “Muhtemel” ve “Olası” Örneği”. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 8(1), 93-121.

Vardar, B. (2002). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Multilingual Yayınları.

EK: *Türkçe-Kirmanca (Zazaca) Sözlük*'te Tespit Edilen Zazacadaki Eş Anamlı Sözcükler

A

abdest: destmaj (n), awdest (n)

abla: ate (m), atike (m), wake (m), waye (m), waya pîle (m)

acayıp: xam, -e; tewş, -e; temaşe, -ye; temaşa (m), ecayîb, -e; ecêb, -e; mixêr, -e; edetan ra vete, edetan ra vetî, edetan ra veta, edetan ra teber

acılık: 1) talî (m), talîye (m), talênî (m), calî (m), calîye (m) 2) **tujî (m), tujîye (m), tujênî (m), tunî (m), tunîye (m), guzinî (m), guzinîye (m)**

âdemelması (gırtlak çıkıntısı) : zengilok (n), gilê qirrike (n), nêrîyê qirrike (n), saya gilbe (m), girêyê zuqlike (n)

adet: 1) hûmare (m) 2) tene (m), hebe (m)

ahlat: qorçe (m), şekoke (m), murîya koyî (m), murîya qoqe (m)

ahmak: kav, -e, kavik, -e; xêv, -e; xêvek, -e, xêvo (n), xêx, -e; gêj, -e; gêjo (n), ehmeq, -e; avanax, -e; budela (n)

akarsu: 1) ro (n), robar (n), çem (n) 2) lay (m)

akciğer: pişike (m), qesebaya sipîye (m)

akın: hêriş (n), gale (m), galim (n)

akrep: dimpiştik (n), dimaşkil (n), aqreb (n)

alçakgönüllülük: nefsqijî (m), nefsqijîye (m), zerrîşenikî (m), mutewazîyî (m)

I. alerji: 1) alerjî (m) 2) (kaşıntılı alerji) îre (m), xurek (n) 3) (yiyecekten olan alerji) şaplore (m)

Alevilik: elewîyîye (m), elewîyênî (m), elewîtiye (m) ; qizilbaşîye (m), qizilbaşênî (m), qizilbaşîtiye (m)

alç: simze (m), sêze (m), givêje (m)

alışma: musayîş (n), banderbîyayîş (n), banderêxodayîş (n), serkewtiş (n), xoracidayîş (n), alim (n), alimgirewtiş (n)

altın: zernn (n), zerd (n), altun (n)

alüvyon: lixe (m), remil (n), aluvyon (n)

amaç: 1) amanc (n), hedef (n) 2) xaye (n) 3) meqsed (n)

ambülans: ganxelasker (n), canxelasker (n), ambulanse (m)

amca: dat (n), ded (n), ap (n)

amca karısı: nacıye (m), nacı (m), datcinî (m), dedcinî (m), emcinî (m)

amca kızı: datkêna (m), kênapî (m), kêna apî (m)

amca oğlu: datîza (n), deza (n), lajê apî (n)

an: game (m), hele (m), hing (n), linge (m), hême (m) ; vîste (m), vîstike (m)

ana: maye (m), mare (m) ; dayîke (m), dadî (m)

anahtar: mifte (n), zıwanê kilitî (n), kilît (n), anaxtar (n)

anırmak: 1) zirayene, zîqayene 2) zir-zir kerdene

anız: firêze (n), xozan (n)

aniden: nişka, nişka ve ra, taviê, taf de, xaftela, xafil de, xafila

anlamak: fehm kerdene, sere kewtene, ser şîyene, tede vetene, hiş kewtene

anmak: 1) yad kerdene, zikir kerdene, zikirnayene 2) ardene vîrê xo 3) girewtene fekê xo

anne: maye (m), mare (m) ; dayîke (m), dadî (m)

anüs çıkıntısı: zutike (m), tizike (m), sursuruk (n), turturik (n), tabut (n)

apış arası kılları: ramî (zh), tuk (n), berzik (n), keşî (zh)

apışlık: pêşe (m), keşe (m), pisa (m), piseke (m), navran (n)

ardıç: wers (n), merx (n)

arkadaş: heval, -e; embaz, -e

asa: çogane (m), esa (m), çanqil (n), uşîre (m)

asistan: hetkar, -e; ardimkar, -e; asîstan, -e

asker: leşker, -e; esker, -e

asma-I (idam etme) : dardekerdiş (n), radareştiş (n), leqnayîş (n), aliqnayîş (n), daliqnayîş (n), îdamkerdiş (n), xeniqnayîş (n)

astrolog: estarenas, -e; astrolog, -e; muncêim, -e

aşağı: 1) cêr (n) 2) war, waro, xubar, diwar

âşık-I: 1) aşiq, -e 2) heskerdox, -e

aşık-II (aşık kemiği) : gozeke (m), gozeka linge (m), kabe (n)

aşılama (bitki için) : lulkerdiş (n), badiroskerdiş (n)

at: estor, -e; hesp, -e; yaxte (n)

atik: çapiksuwar, -e; cansivik, -e; gansivik, -e; sivik, -e; canşenik, -e; ganşenik, -e; şît, -e; vît, -e

atki: milpêşe (m), kaşkole (m), atqî (m), atqîye (m), dolaxe (m)

atlama (uzun atlama) : perayîş (n), çingdayîş (n), xoeştiş (n), erzîyayîş (n), çildane (m), kildane (m)

avanak: kav, -e, kavik, -e; xêv, -e; xêvek, -e; xêvo (n), gêj, -e; gêjo (n), ehmeq, -e; avanax, -e; budela (n)

avare: eware (n), ewara (m), sûtal, -e; gêrende, -ye; serberadaye (n), serberadayîye (m), serberadayî (m) ; selexane, -ye

aya: miste (m), sala destî (m), sale (m), kefe (m)

ayak: 1) linge (m), pa (n) 2) (30,5 cm) pa (n), fût (n)

ayakkabî: sol (n), pêlav (n), yemenî (n), postal (n)

ayakkabıcı-I (yapan ya da satan) : koşkar, -e; solderz, -e, postalçî, -ye

ayarlamak: kok kerdene, eyar kerdene

ayaz: huşka (n), wişka (n), qija (n)

aybaşî (kadın için) : bêdestmajîye (m), bêdestmajî (m), bënimaşî (m), çekî (zh), serê aşme (n), hayîz (n)

ayçiçeği: verroj (n), verrojik (n), vila rojî (m), vilika rojî (m), gula ververojî (m), gogebaxan (n)

ayıklamak: weçînitene, weçînayene, vîjneyene

ayrılmak: abirîyayene, rabirîyayene, aqitîyayene, cîyabîyene (n), cêbîyene, cêrabîyene, cêravejîyayene, cêservejîyayene, cêserbîyene, cêserkewtene

ayva: beye (m), heywa (m)

az: tay, -e; tîkê; şenik, -e; kêmî

azami: tewr zaf, tewr bol, tewr zîyade, tewr vêşî; zafê zafan, bolê bolan, zîyadeyê zîyadeyan, vêşê vêşan, ezamî

B

Baca: lojine (m), pixêrî (m), tîfîke (m)

Bacak: çaq (n), paq (n), pale (m), şeçe (m)

bağ-I: rez (n), bax (n)

bağımsız: xoser, -e; mustaqîl, -e

bahtiyar: bextîyar, -e; bextewer, -e; zerrîweş, -e; mesud, -e

baldır: çîp (m), peyîke (m), saq (n)

balmumu: şema (m), momî (m), momîya hingimênî (m)

balta (büyük balta) : tuwerzîn (n), tore (n), balte (n)

barışma: aştbîyayîş (n), pêameyîş (n), werêameyîş (n)

baston: çogane (m), çanqil (n), gopale (m), bastone (m)

basur: tawin (n), masîla (m), basur (n)

bayılma: xeriqnayîş (n), xewirnayîş (n), xemînayîş (n)

baykuş: kund (n), bum (n), puyo kor (n)

beden: beden (n), wucud (n), govde (n)

bızır: zîlik (n), çîlik (n), gilik (n), nîçik (n), nerî (n), surik (n)

biber: îsot (n), bîber (n), bacik (n)

bilmece: çibenok (n), mertal (n)

bilye: xare (m), gule (n), cînciq (n), bilya (m)

bitiş: 1) qedîyayîş (n), xelisîyayîş (n), qutbîyayîş (n), peynîya ... ameyîş 2) peynîye (m), peynî (m), final (n)

boğaz: 1) qirrike (m), gilbe (m), gule (m), boxaz (n) 2) neqeb (n), boxaz (n)

boş: veng, -e; tal, -e; bos, -e

böbrek: velke (m), gurçike (m)

böcek: lulik (n), kêze (m), kêzike (m), marik (n)

budak: qît (n), qîtik (n), toke (m), girçike (n)

bölmek: pare kerdene, teqşım kerdene

bulanık: lêl, -e; mijxelî, -ye

bulgur: belxur (n), savar (n)

burun: pirnike (m), zincî (m), kepuge (m), vini (m)

büyütmek: 1) gird kerdene, girs kerdene, xişn kerdene 2) pîl kerdene

C

can: gan (n), can (n)

ceht: lebate (m), xîret (n), cehd (n)

ceket: 1) çakêt (n), şak (n), setre (n), çoxe (n), kurtik (n) 2) şapik (n) (yünden örülme, boyu ve kolları kısa ceket) 3) (kadın için) qol (n), qolik (n)

cimbız: mûçîne (m), qisqance (m), cimbize (m)

circirböceği: temuz, -e; çîrçîrik (n), qijqijok, -e

cimri: çimteng, -e; pexîl, -e

Ç

çaba: lebate (m), xîret (n), cehd (n)

çadır: çadire (m), xeyme (m), xivête (m), kone (m)

çakıl: xîç (n), zigar (n), boxar (n), çaxil (n)

çalı: leme (m), leye (m), heje (m), hejike (m)

çalıştırma: xebitnayîş (n), gurenayîş (n), şuxulnayîş (n)

çekirge: kulî (n), mele (n), peqpeqok (n), çekçeko (n)

çelişki: nakokî (m), tenaquz (n), tezad (n)

çelmik: qisle (n), qislik (n), xiz (n), zingire (n)

çevre: 1) dorûver (n), derûdor (n), dorme (n), derûdorme (n), çorşme (n), norî-orî 2) cugeh (n)

çiban: sûrbine (m), kunêre (m), kergane (m), kule (m)

çırılçıplak: rutûrepal, -e; rut-repal, -e; zit-bulit, -e; zilut, -e; bane û banqılîz, -e; zit-bana (m), zit-bane (n) ; virtûviran, -e; çîp-çîplax, -e

çırpı: qırçe (m), qırçike (m), qurçine (m), peje (m), pejike (m), çirpî (m), xirik (n)

çirkin: bexûd, -e; qefçil, -e; pîs, -e; bêrûçik, -e

çivi: mix (n), bismar (n)

çocuk: gede (n), geda (m) ; zak (n), zaka (m) ; leyîr, -e; doman, -e; qeçek, -e; qic, -e; put, -e; tut, -e; lorik, -e; eyel, -e; mindal, -e

çok: zaf, -e; bol, -e; zîyade, gelek, xeylê, vêşî

D

damar: damare (m), reya (m)

dansör: kayker (n), dansor (n), reqas (n)

dansöz: kaykere (m), dansoze (m), reqase (m)

dargınlık: 1) herid (n), cigir (n), hêrs (n) 2) miradîyayeyî (m), miradîyayeyîye (m), celûdîyayeyî (m), celûdîyayeyîye (m)

darı: gilgil (n), korek (n)

dede: kal (n), kalik (n), bawkal (n), pîrik (n), bapîr (n), pîrbab (n), pîrbav (n)

değer: rûmet (n), erje (m) (mat), qîymet (n)

deli: gêj, -e; xînt, -e; bom, -e; xêx, -e; delu, -ye

delik: qule (m), lane m)

deniz: derya (n), behr (n), dengiz (n)

deste: 1) (kılıç vb. için) deste (n), destik (n), dim (n), qebza (m), qevde (m) 2) qevde (m)

dikkat: bale (m), dîqet (n) ; baldarî (m)

dilsiz: 1) bêziwan, -e 2) lal, -e

direk: kêran (n), şirît (n) ; maxe (m), pırde (m), çuwe (n), cisir (n) ; direge (m)

domates: firingî (m), şamike (m), lolike (m), tomatêse (m), balcana sûre (m), balcane (m)

donma: cemiğıyayış (n), qeşagirewtiş (n), qerisıyayış (n), qersegirewtiş (n), qersedekewtiş (n), qefilıyayış (n)

doruk: tıtik (n), nıçık (n), gil (n), tap (n), tililik (n)

dost: 1) birak, -e, destebira, -ye 2) dost, -e 3) yar, -e

dönemeç: hoke (m), çivir (n), vıraj (n), fetiloke (m)

duvar: 1) dês (n), dıwar (n) 2) bende (m)

düz: rast, -e; duz, -e

düzen: 1) nızam (n) 2) pergal (n), sîstem (n)

E

eczacı: darukar, -e; dermankar, -e

egzama: miloçike (m), meflonî (m), meyasır (n), egzama (m)

ek: pabeste (n), îlawe (n)

elbet: bêguman, bêşik, helbet, tabî

elbise: kinc (n), cile (m), çina (n), çek (n), pote (m), gırrêş (n), lıbas (n)

emek: kede (m), rence (m), emeg (n)

emekçi: kedkar, -e; rencber, -e; emegdar, -e; zehmetkêş, -e

emzik: 1) mustik (n), hingilik (n), emzik (n) 2) lewtik (n)

enik: kirta (m), kirte (n) ; cewrik, -e; kudik (n), kudî, -ye; kudikê kutikî (n) ; çêlikê kutikî (n), leyîrê kutikî (n), leyrekê kutikî (n)

erbezi: gun (n), hak (n), hêlik (n), herz (n), bati (n)

etraf: dorûver (n), derûdor (n), dorme (n), derûdorme (n), çorşme (n), norî-orî

F

fayda: kar (n), feyde (n)

felaket: bêtere (m), bobelate (m), felakete (m), xafîle (m), musîbete (m), xezeb (n)

fena: xirab, -e; nebaş, -e

fermuar: rêzile (m), zincîre (m), zirze (n), fermuar (n)

filtre: parzun (n), suzgeç (n), sefok (n), filtre (n)

fiske: çirtike (m), çirpıke (m), çîpıke (m), çiftıke (m), nırçıke (m)

folklor: şarnasî (m), şarnasîye (m), folklor (n)

G

gafil: 1) bêhayî, -ye; bêxeber, -e 2) nezan, -e

garaz: xerez (n), kîn (n), rike (m)

geç: berey (n), erey (n), dereng (n)

geçerli: vîyartbar, -e; muteber, -e; carî, -ye

geleme: bure (n), beyar (n)

gelenek: urf û adet, adet û tore, tradîsyon (n)

gelişim: xurtbîyayîş (n), averşîyayîş (n), raverşîyayîş (n)

gençlik: 1) ciwanî (m), ciwanîye (m), gencî (m), gencîye (m), gencênî (m)
2) (delikanlılık) xortîye (m), xortî (m), xortanîye (m), xortanî (m), rihalî (m),
rihalîye (m) 3) cahîlî (m), cahîlîye (m)

genel: pêroyî, hemeyî, umûmî

genişlik: 1) hîrayîye (m), hîrayî (m), hîratî (m) 2) verinîye (m) 3) panîye
(m), panî (m)

gerçek: 1) rast, -e; heqîqete (m) 2) rastîye (m), rastî (m) 3) rastikên, -e;
heqîqî, -ye

gerdel: elbe (m), elbike (m), kulenge (m)

geveze: wazan, -e; fekbaz, -e; fekwazan, -e; fekfuzul, -e; vîraca (m), vîrace
(n); çenebaz, -e; geveza (m), gevezîye (m), geveze (n); qalezaf, -e; leqleqo (n)

gırcırdatma: qırçnayîş (n), çîrîknayîş (n)

gizli: nimite (n), nimita (m), nimitîye (m), nimitî (m); mîyanî, pinanî,
dizdênî, batin (n)

göbek: 1) nak (n) 2) meşke (m), xaşîya vêrî (m) 3) (mecazen, göbek hizası)
mîye (m), mûndî (m)

göç: barkerdiş (n), wenayîş (n), koç (n), koçkerdiş (n)

gölge: sîye (m), sersî (m), versî (m), sîdare (m)

gömlek: paç (n), qolike (m), îşlig (n), qemîs (n), gomleg (n)

gömme: wedaritiş (n), binerdkerdiş (n), temernayîş (n)

görüş: 1) ray (m) 2) dîyayîş (n), vînayîş (n)

göt: qine (m), peynî (m), peynîye (m)

gözbebeği: bîbike (m), bîbika çimî (m), lîlike (m)

gözetim: 1) ewnîyayîş (n), qayîtkerdiş (n) 2) seveknayîş (n), muhafeze (n), pawitiş (n), miqatkerdiş (n), hemetkerdiş (n) 3) nezaret (n)

gözetme: ewnîyayîş (n), qayîtkerdiş (n), miqatbîyayîş (n)

gulyabani: xeybane (n), çaqılçîman (n), qetrepoz (n), mêrdeyê şewe (n), zurvanê pesewe (n) **gübre:** 1) zibil (n), ziblûzebale (m), sil (n) 2) (keçi ve koyun gübresi) pişke (m) 3) (kimyasal gübre) gubre (n)

güç: 1) hêz (n), qewet (n) 2) zor, -e; zehmet, -e; çetin, -e

gürültü: hermele (n), welwele (n), haylemin (n), vengane (n), qelebalix (n), heşamete (m)

güvercin: borane (m), kurkurike (m), kevok, -e; gogerçîne (m)

güzel: 1) rind, -e; rindek, -e; xasek, -e; 2) semt, -e

H

haber: xebere (m), hayî (m), agahî (m), vengûvaj (n)

hafif: sivik, -e; şenik, -e; xeffif, -e

hâlâ: hîna, hema, daha

halat: kendir (n), xelat (n)

halay: 1) govende (m) 2) (serçe parmakla tutuşarak oynanan halay) nazo (n), qılance (m), qılancike (m), qılıçe (m), mîme (m), delîlo (n), dûzo (n), sivikî (m), keşane (m) 3) çepikî (zh) 4) çepkî (n) 5) veracê (n) 6) şîrbonî (m)

ham-I: 1) xam, -e; 2) xawiz, -e; xag, -e 3) kal, -e 4) nêderesaya (m), nêderesayîye (m), nêderesaye (n) ; nêresaya (m), nêresayîye (m), nêresaye (n) ; nêresta (m), nêrestîye (m), nêreste (n)

hareket: hereket (n), liv (n), lebat (n), tevger (n)

harp: ceng (n), herb (n)

hastane: xestexane (n), nêweşxane (n)

haşlamak: kemidnayene, xaşênayene, şeliqnayene

hatmi: hîro (n), dîkê orisî (n)

haya (erkeklik bezi) : gun (n), hak (n), hêlik (n), herz (n), bati (n)

hekim: doktor, -e; hekîm, -e

hengâme: babagundî (m), qergundî (m), welwele (n), haylemin (n), hayûhuy (n), hay-huy (n), teqûreqe (m), teq-reqe (m), hermele (n), şemate (n), helahela (m)

heykel: qame (m), heykel (n), peyker (n)

hız: lezîye (m), lezî (m), suret (n)

hızma: pozmik (n), xizme (m), penesik (n)

hile: 1) hîle (n), oyn (n) 2) xilt (n)

hindi: 1) kerga misrî (m), kerga şamî (m), hulî, qulî, pîpî, qaze (m), culixe (m) 2) dîkê misrî (n), dîkê qaze (n) 3) elok, -e; elelo, -ye

hissetme: teyvetiş (n), tedevetiş (n), tedeteyvetiş (n), povetiş (n), hîskerdiş (n), ferqkerdiş (n)

horoz: dîk (n), keleşêr (n), heke (n)

hovarda: xwarde (m), tolaz (n), çimteber (n)

hurda: xurde (n), qaf (n), qafek (n), qaflet (n)

huni: mastêr (n), kovik (n), xunî (n)

hususî: taybetî, -ye; arizî, -ye; xususî, -ye; kesî, -ye; şexsî, -ye; zatî, -ye; xas, -e

185

huzur: 1) aramî (m), aramîya zerrî (m), huzur (n) 2) rîqal (n), ver (n), huzur (n)

hüthüt: dîksilêman (n), hophopik (n), dûdû (n)

I

ılıca: germike (m), germawe (m)

ılık: şîrgerm, -e; serdgerm, -e; vilnerm, -e; nerm, -e

ırgat: êrxat, -e; pale (n), pala (m) ; rençber, -e

II. ısı: tanî (m), germ (n) ; germîye (m), germî (m), germênî (m)

ışık: roşn (n), roşt (n) ; roşna (m), roştî (m) ; şewq (n), şewq û şemale, şewle (n), nur (n)

ızgara: caxike (m), ızxara (m)

İ

ibibik kuşu: dîksilêman (n), hophopik (n), dûdû (n)

ibik: kilaweke (m), pilike (m), kulike (m), fese (m)

iblis: îblîs (n), şeytan, -e

için: seba, seba ke, semedê ..., semedo ke; qandê, qando ke, qandê ... rê

içtimai: sosyal, cematkî, komelkî

idareci: îdarekar, -e; sermîyan, -e

idrar: mîze (m), destawe (m), destawa şenike (m)

iflas: topeeştiş (n), îflas (n)

III. iğ: rêşta (m), rêstike (m), taşî (m)

il: wîlayet (n), şaristan (n), bajar (n)

ilah: îlah (n), Homa (n), Ellah (n), Olî (n), Heq (n), Reb (n), Rebî (n), Comerd (n)

iman: bawerîye (m), bawerî (m), îman (n)

inat: 1) rike (m), serehuşkî (m), serehuşkîye (m), înad (n), eks (n)

incelik: barîyî (m), barîyîye (m), barîyênî (m), barîkênî (m), tenikî (m), tenikîye (m), tenikênî (m), ziravî (m), ziravîye (m), kîbarî (m), kîbarîye (m)

incik: çîp (m), peyîke (m), saq (n)

işçi: karker, -e; xebatkar, -e; pala (m), pale (n) ; mişag, -e; êrxat, -e; rencber, -e; emela (m), emele (n)

işitme: eşnawitiş (n), hesnayîş (n)

işleme: 1) nejir (n), newir (n), neqîş (n), xerc (n) 2) (işlemek eylemi) nejirnayîş (n), newirnayîş (n), neqîşnayîş (n), xerckerdiş (n)

izleme: 1) taqîbkerdiş (n), dimaşîyayîş (n) 2) ewnîyayîş (n), nîyadayîş (n), temaşekerdiş (n), qayîtkerdiş (n), seyrkerdiş (n)

K

kabak: kundire (m), kuy (m) ; cacixe (m)

kabakulak: algoşe (n), belegoş (n), xîyarek (n)

kabuk: patu (n), poste (n), qaş (n), qaşik (n), qaşil (n), tole (n), tolik (n), qafik (n), qalîk (n), pur (n), purtik (n), telaşe (n)

kaburga: parsû (m), qabirxa (m), caxe (m)

kabza: deste (n), destik (n), dim (n), qebza (m), qevde (m)

kafile: qefle (n), cerge (m), ref (n), gilbe (n)

- kahvaltı** (sabah yemeği) : 1) arayî (m) 2) sêpare (n)
- kâkül**: biske (m), şebik (n), poçax (n), pulik (n)
- kalabalık**: qelebalix (n), sixlet (n)
- kalça**: qineste (n), kule (n), qorrik (n)
- kaldıraç**: 1) (demirden olanı) manîla (m), mîl (n), nîk (n) 2) (ağaçtan olanı) qerese (n) 3) berzker
- kale**: dize (m), kela (m)
- kar**: vewre (m), werfe (m)
- karacığər**: cîgere (m), qeseba (m), kezebe (m), qesebaya sîyaye (m)
- karasinek**: mêse (m), vizike (m)
- karga**: qijike (m), qela (m), qirawile (m), qerpelase (m)
- karış**: vîzoye (m), vîncewe (m), boste (m)
- karpuz**: zebeşe (m), hindî (m), qerpuze (m), buestûn (m)
- kat**: 1) qat (n), tebeq (n), qanat (n)
- katır**: qantir (n), hesterî (n)
- katil**: mêrkuj, -e; qetilkar, -e; kiştox, -e; qatîl, -e
- kav** (yılan gömleği) : vere (m), vera marî (m), pirênê marî (m), kajê marî (n)
- kavak**: sipîdare (m), dehlêre (m), hewrêre (m), qewaxe (m), qewaxêre (m)
- kavun**: beşîla (m), qawune (m)
- kaya**: zinar (n), çengel (n), kerre (n), kemer (n), tehran (n), sî (m)
- kaygı**: endîşe (m), fikar (n), qesawet (n), qaxû (n)
- kaynatma**: girênayîş (n), keledayîş (n), kelefîştîş (n), kelenayîş (n)
- kazık**: pîj (n), pîjik (n), mîyîn (n), sing (n), gulç (n), gulçan (n), erdeş (n), pist (n)
- kekemelik**: ziwangiranîye (m), ziwangiranî (m), lalekîye (m), kekejîye (m) ; lalûtî (m), lalî (m), lalîye (m), kukîye (m), niqîye (m), ziwandeginayeyî (m)
- kekik**: anûx (n), cehtire (n)

IV. kel: keçel, -e; gurrî, -ye; kirr, -e

kelle-paça: serûpa (n), serûxaşî (zh), xaşî (zh), kelpaçe (n), kelle (n)

kene: kerje (n), kerjik (n), gene (n), qijne (n), qijnik (n), qirnîk (n)

kepçe: kondêz (n), çemçe (n), çemçik (n), patik (n), gepçe (n)

kez: rey (m), fine (m), hewe (m), gilange (m), donime (m), derbe (m), şope (m), qor (n), defa (m), gêyîm (n), dore (m), nofe (m), neqile (m)

kılıç: şimşêr (n), kalme (n), gord (n), şûr (n)

kınalı: hineyin, -e; hinekerda (m), hinekerdîye (m), hinekerde (n)

kırağî: xusk (n), qiş (n), qerawî (m), qir (n)

kırıntı: ferik (n), hurdî (n), pişrûg (n)

kısrak: mahîne (m), estore (m), hespe (m)

kıtlık: xela (m), xizlixîye (m)

kıvılcım: çîk (n), çeç (n), çiqlik (n), gizgarik (n)

kıvrak (başörtü) : mexmele (m), temezî (m), temezîye (m), dolbende (m)

kıvrım: çiqir (n), tadiyahaye (n)

kıyafet: belg (n), cilûbelg (n), bedl (n), qilix (n), kisvet (n)

kıymet: erje (m), rûmet (n), qîymet (n)

kir: lêm (n), lêş (n), qilêr (n), gemare (m), qirêj (n)

klitoris: zîlik (n), çîlik (n), gilik (n), nîçik (n), nerî (n), surik (n)

koku: boye (m), bîne (m), helm (m)

komisyon: 1) (altkurul) komîsyon (n) 2) komîsyon (n), sîmsariye (m), delalîye (m)

komşu: embiryan, -e; cîran, -e

konuşma: qiseykerdiş (n), qalîkerdiş (n), xeberîdayîş (n), mijûliyayîş (n)

koparma: visnayîş (n), qerifnayîş (n), tirakerdiş (n), cirakerdiş (n), cikerdiş (n)

kova: sitil (n), hilke (n), beroş (n), qove (n)

V. koyak: newale (m), dole (m), gelîye (m), gelî (m), cêvî (m)

kök: reya (m), ristim (n), rîştele (n), rîç (n), rîçik (n), pence (n), pencik (n), qirm (n), helq (n), kok (n) (mat)

köz: çêle (n), bizote (n)

kucak: 1) verike (m), verare (m), verardî (m), virane (m), hemêze (m) 2) (bir kucak odun vb.) verare (m), verardî (m) 3) keşe (m)

kurbağa: beq (n), qirîncele (n)

kurgu: 1) mûnite (n), pêarde (n, sn), viraşte (n), werêarde (n, sn) 2) montaj (n, sn)

kuru: 1) ziwa, -ye 2) huşk, -e

kutlama: pîrozkerdiş (n), firazkerdiş (n), bimbarekkerdiş (n)

kuvvet: hêz (n), qewet (n)

kuzgun: kelax, -e; qerzax (n), qirawule (m), cayîg (n)

kuzu: vereq, -e; kavir, -e

küçükdil: ziwaniq (n), ziwano qij (n), ziwano qît (n), belik (n)

küf: kufike (m), kufe (m), kançik (n)

küfe: sele (m), qufa (m)

küstürme: heridnayîş (n), cigirnayîş (n), miradnayîş (n), celûdnayîş (n), qehirnayîş (n), hêskerdiş (n)

L

laf: qisa (m), qesa (m), qale (m)

lapa: lepawe (m), lepe (m)

M

mahsul: mehsul (n), ber (n)

meğer: mevaje ke, ti mevaje ke, ti nêvanî ke, ti nêvana ke, oxmo, oxro, reyna ke, meke

meme: 1) memik (n), çiçik (n), çije (n) 2) (hayvan için) guwan (n), guhan (n) 2) hengile (m)

meni: awî (m), sperma (m), toximek (n)

merdiven: nêrdîwane (m), derenca (m)

mevsim: demserre (m), mewsim (n)

mezar: gor (n), tirbe (m), meqbere (m), mezele (m), qebre (m)

mısır: lazut (n), misrî (n), gilgil (n)

muallim: mamosta (m, n), malim, -e

mutlu: bextîyar, -e; bextewer, -e; zerrîweş, -e; mesud, -e

mühlet: muhlet (n), wade (n)

N

nasır: deq (n), cedew (n), nasir (n)

nazar: çim (n), çimênî (m), nefes (n), nezer (n)

neden: 1) semed (n), sebeb (n) 2) çira, çayê, çinayî ra

nefes: cîf (n), helm (n), boye (m), bîne (m), nefes (n), solix (n)

nehir: ro (n), robar (n), çem (n)

nem: tên (n), rewa (n), nekme (n), wit (n), nem (n), rutubet (n)

neşe: şayî (m), şayîye (m), keyf (n), keyfweşî (m), keyfweşîye (m), keyfûşayî (m), şênayî (m), şênî (m), şênîye (m)

nine: pîrike (m), dapîre (m), dêke (m)

O

odun: îzime (m), kolî (n)

ortak: 1) hempar, -e; pardar, -e; hîsedar, -e; nêmedar, -e; şîrîk, -e; ortax, -

e

ovma: vilênayîş (n), mîştdayîş (n), feriknayîş (n)

Ö

öğle: teştare (n), peroj (n), nêmetroje (m), dihîre (m), hele (m)

öğrenci: wendekar, -e; telebe (n), teleba (m) ; suxte (n), suxta (m) ; şagird,

-e

örnek: nimûne (m), mîsale (m)

öte: wet (n), wever (n) ; bover (n) ; ohet (n), ohêm (n)

özellik: taybetmendîye (m), taybetmendî (m), xususîyet (n), xasîyet (n)

P

palto: saqo (n), palto (n)

pantolon: şayaxî (zh), pantolî (zh), şapikî (zh)

papağan: tûtî, -ye; papaxan, -e

patates: kartole (m), patafîze (m)

pekmez: mot (n), rib (n), dims (n), helawe (m), aqît (n), bekmez (n)

pencere: pencera (m), paca (m), çarçîba (m)

penis: 1) kir (n), xir (n) 2) mîzî (n), bêname (n), hacet (n), setar (n)

perîşan: 1) perîşan, -e 2) pergende (n), pergenda (m) 3) şerpize (n), şerpiza (m) 4) mişeqet, -e 5) mizmehal, -e

pürüz: giriz (n), guriz (n), zivir (n), xirtik (n)

püskül: piskile (m), şonpole (m), gulik (n), vilik (n)

R

romatizma: va (n), hewa (n), suzî (n), romatîzma (n)

rüşvet: wer (n), bertîl (n), rişwet (n)

S

sabah: nimaj (n), şodir (n), şewdir (n), sipêde (n), siba (n)

sabır: sebir (n), tebat (n)

sacayağı: dêwezan (n), dêzlig (n), xaçirgan (n)

saçak-I: siving (n), sifirne (n)

saf: 1) (kişi için) sax, -e; saxek, -e; saf, -e; safek, -e; kav, -e; kavik, -e; xêx, -e 2) (nesne için) xas, -e; xalis, -e

sağırılık: kerrîye (m), kerrî (m), goşgiraniye (m), goşgirani (m)

sahil: qerax (n), kenare (n), ver (n), kobe (n)

sahur: paşîve (m), suhur (n)

sakın: nêbo, zînhar, saqin

sakız: vînce (n), qanik (n), benîşt (n)

sakin: 1) vindeta (m), vindetîye (m), vindete (n) 2) sakin, -e 3) mendox, -e; ronişttox, -e

saklama: wedaritiş (n) (TE), wedardayîş (n), wedarnayîş (n) ; nimitiş (n), hewadayîş (n), hewanayîş (n)

saklambaç (oyunu) : pîrçeçel (n), pîrike (m), nimitike (m), nimitikkay (n), kukulîku (n), kukulî (n), pilolo (n)

saldırı: hêriş (n), gale (m), galim (n)

salya: gilêze (m), şorike (m), malêze (m), gewele (m)

salyangoz: şeytanok (n), korbilîyes (n), guvelik (n)

saygı: rêz (n), hurmet (n), îhtîram (n)

sebze: sewzî (n), zerzewat (n), tarrûtur (n)

sevgi: 1) heskerdiş (n) 2) sînayîş (n) 3) hes (n)

seviye: duşt (n), darax (n), sewîye (m), tabî (n)

sevme: 1) sînayîş (n), sînitîş (n) 2) heskerdiş (n) 3) zerrîdekewtiş (n), zerrîcîkewtiş (n), zerrîdevistiş (n), zerrîcîfîştiş (n), zerrîpiranayîş (n), zerrîcîkerdiş (n)

seyahat: 1) raywanîye (m), rêwîyîye (m), rêwîti (m) 2) gêrayîş (n), fetilîyayîş (n)

sırf: tena, sırf, sırf-safî, saf, xalis, binra

sırık: rewte (m), martage (m)

sırt: piştî (m), qorrik (n)

sızı: jan (n), tîre (m), suzî (n)

sızıntı (sızan şey) : 1) rêj (n), cunit (n), çuliz (n), rêjîyaye (n), (çîyo) pêşîyaye (n) 2) (çîyo) rodaye (n)

sicim: ta (n), bend (n)

sidik: mîze (m), destawe (m), destawa şenike (m)

siğil: birke (m), balûge (m), sîngile (m)

sivrisinek: melşe (n), kermêşe (m), kulinge (m), vizik (n), pînge (m)

sokak: kuçe (n), zıqaq (n)

soluk: cîf (n), helm (n), boye (m), bîne (m), nefes (n), solix (n)

son: 1) peynîye (m), peynî (m) 2) peyên, -e 3) berko (n)

sorun: mesele (n), perse (m), problem (n)

soytarı: qeşmer, -e; soterî, -ye

sümük: çilane (m), çilme (m), çil (n), lîke (m), xirnike (m), pilxe (m), zux (n)

süs: tît (n), tîtik (n), xeml (n), zîynet (n)

süzgeç: 1) parzun (n), sefok (n), suzgeç (n), kamos (n), fîltre (n) torre (m)

Ş

şafak: sipêde (n), dosere (n), şefeç (n), serê şodirî (n), serê şewdirî (n), fecir (n)

şaka: 1) heneke (m), yarı (m), yarenîye (m), yarenî (m), kuşat (n), kurata (m), lexî (zh) 2) qestî (m)

şakayık: şavile (m), heşvile (m), heşvilike (m), vilheşike (m), gulheşe (m)

şans: bext (n), siûd (n), şans (n), talih (n)

şarkı: lawike (m), kilame (m), deyîre (m)

şeftali: xewxe (m), şeftalîye (m), pırçikine (m)

şekil: 1) form (n), şekil (n), toşe (n), tuleg (n) 2) suret (n) 3) dilq (n)

şemsiye: sîwane (m), şemsîya (m)

şey: 1) çî (n), teba (n) 2) ewk, neha, emin, nim (n), rim (n), çik (n)

şimşek: bilusk (n), virsik (n), vire (n)

şışman: qelew, -e; ganûgoştin, -e; goştin, -e; şışman, -e

şışmek: masayene, pendusayene, nexifîyayene, nepixîyayene, wefirîyayene, wepindofîştene, va bîyene, zepikîyayene, zep bîyene.

şömine: pixêrî (m), şomîne (n), ocaxe (m)

şubat: sibate (m), guçige (m)

şüphe: guman (n), şik (n)

T

tabanca: dabançe (n), şeşadir (n), şeşderb (n), howtetîr (n), piştol (n)

tabut: tabut (n), mafa (m)

tahliye: 1) talkerdiş (n), vengkerdiş (n) 2) texlîya (m), veradayîş (n)

takım: 1) taxim (n), kome (m) 2) ekîpe (m) 3) (giysiler için) taxim (n), qat (n)

takke: kilawe (m), kulike (m)

taklit: bêzarî (m), teqlîd (n), îmîtasyon (n), ase (n)

takunya: qapqapik (n), nalên (n)

takvim: serrname (n), teqwîm (n)

talik: peydeştiş (n), taloq (n)

tane: tene (m), hebe (m)

tanım: pênas (n), terîf (n)

tanıma: şinasnayîş (n), naskerdiş (n), şekerdiş (n)

Tanrı: Homa (n), Ellah (n), Olî (n), Heq (n), Reb (n), Rebî (n), Comerd (n), îlah (n)

taraf: het (n), perr (n), pol (n), hêm (n), qol (n), teref (n)

tarla: hêga (n), zime (n)

tartı: 1) giranî (m), giranîye (m) 2) haceta sentişî (m) 3) peyme (n), mîqyas (n)

taş: kemere (m), kerra (m), sî (m) ; kuçe (m), bere (m), xirxe (m)

tat: tehm (n), lezet (n), ekil (n)

tek: 1) tek (mat), yew 2) tena 3) fert 4) çi, tu; qet yew

teke: kel (n), kelce (n) ; hevûr (n)

tekne: kurne (m), kurane (m), darên (n), topike (m), tekna (m)

tekrar: reyna, fina, hewna, gîlangna, donimna, derbna, dorna, şopna, qorna, defana, tepîya, ancî, ancîna, neqılna, newe ra, newede ra, tekrar

temel: 1) bingê (n), binaşe (n) ; bin û binaşe, binyat (n), hîm (n), esas (n) 2) bingeyên, -e; bingeyî

tepe: qıl (n), gil (n), gir (n), tepe (n), tum (n), pul (n), lewe (n), til (n), tîrp (n)

tercüme: açarnaye (n), açarnaya (m), açarnayî (m), açarnayîye (m) ; çarnaye (n), çarnaya (m), çarnayîye (m) ; tadaye (m), tadaya (m), tadayîye (m) ; tercume (n), agêrnaye (n), agêrnayîye (m)

testi: destî (n), dore (n), meru (n), kuz (n), cer (n)

teyze: yay (m), yayke (m), xale (m), xalike (m), xalete (m)

tokaç: banku (n), kone (n), şonik (n), darçe (n), darsoq (n), topîç (n), daqoq (n)

tokat: çopole (m), lekmate (m), lapate (m), lamate (m), şîmaqe (m), şeqame (m), şîlpaxe (m), şîlpate (m), sîle (m)

topaç: gerîneke (m), girike (m), guvike (m), mozike (m), vizike (m), soqa (m), qaqe (m), lore (m), meymune (m), delame (n), topaçe (m)

topal: leng, -e; topal, -e; çul, -e; çulqaf, -e

torba: tewre (n), turik (n), pêle (n) ; kîse (n), kîsik (n)

trampa: pêvurîn (n), seraservurnayîş (n), seraserbedilnayîş (n), terampe (n)

tüm: pêro, heme, têde, têvter, top, kulî

tüy: purt (n), purtik (n), pirç (n)

U

uğurböceği: xalofir (n), xalxalok (n), xalohemze (n), bawkalik (n), dapîreke (m), lulikê oxirî (n), bext (n), koşkar (n), medîma (m), molmolike (m)

umumi: pêroyî, hemeyî, umûmî

uygun: munasib, -e; musaîd, -e; cade; destdayî, -ye; destdaye (n), destdaya (m), bideameya (m), bideameye (n), muwafiq, -e

uyuma: hewnaşîyayîş (n), busayîş (n), wutiş (n), xowraşîyayîş (n), xowdeşîyayîş (n), kîştakewtiş (n)

uyuşma: 1) kungbîyayîş (n) 2) engilisîyayîş (n) 3) çengizîyayîş (n) 4) pîrikinbîyayîş

Ü

ücret: destmiz (n), ucret (n), heq (n)

ürün: 1) ber (n), mehsul (n) 2) berhem (n), eser (n)

üzgün: dejaya (m), dejayîye (m), dejaye (n), qehirîyaya (m), qehirîyayîye (m), qehirîyaye (n), melul, -e; xemgîn, -e; keribîyaya, keribîyayîye (m), keribîyaye (n)

üzüntü: dej (n), verkewtiş (n), kerb (n), kerbizik (n), keder (n), qesawet (n), xem (n)

V

vakit: dem (n), taw (n), hing (n), zeman (n), wext (n), mehal (n), çax (n)

vefat: wefat (n), merg (n), merdiş (n)

Y

yaban: yaban (n), çol (n), geme (m)

yabanarısı: zerqete (m), pîzange (m), mêsa çeçere (m)

yağış: şilî (m), variş (n) ; vartûvaran (n)

yaka: 1) girane (n), pêsîr (n), yaxe (n) 2) verî (n)

yakma: 1) veşnayîş (n), **sotiş (n), socnayîş (n)** 2) kijkerdiş (n), kijikekerdiş (n) 3) panayîş (n) 4) (katı yakacak için) tanayîş (n)

yamaç: kaş (n), qeraj (n), verarde (m)

yaşlı: pîr, -e; kokim, -e; kal, -e; extîyar, -e; rîsipî, -ye; şikita (m), şikitiye (m), şikite (n)

yersolucanı: malik (n), kile (m), kila binê erdî (m), çêle (n), marê şilîye (n), soxulcan (n)

veryüzü: rîyê erdî (n), rîyê erdan (n) ; serê erdî (n), serê erdan (n)

yeşil: hewz, -e; kesk, -e; yaşil, -e

yığın: lode (m), lodike (m), kêşe (m), maxe (m), cema (m), kop (n), dêze (m), koye (n), qûçe (m)

yıkma: 1) rijnayîş (n) 2) xilnayîş (n) 3) weşanayîş (n) 4) raşanayîş (n) 5) xeripnayîş (n)

yıldırım: bilusk (n), virsik (n), vire (n)

yırtma: dirnayîş (n), qîşkerdiş (n), çîrkerdiş (n)

yiğit: qehreman, -e; çêr, -e; camêrd (n), camêrdek (n), mêrxas, -e; şek, -e; tuliz, -e; egît, -e

yudum: gepe (m), gume (m), qulte (m), qultike (m), wite (m), firte (m), qılme (m), qılmike (m)

yufka (ekmeği) : nano yowxe (n), yowxe (n), nanê tîrî (n), nanê tewqe (n), nanê sacî (n)

yular: hevsar (n), serhevsar (n), serastar (n), reşme (n), wilar (n)

yumak: ginda (m), gindêlike (m), bulêle (m)

yumruk: nuçike (m), kulme (m), kulmike (m), girmike (m), zumzuqe (m)

yüzme: 1) asnawe (m), ajne (m), sobeberî (m) 2) asnawekerdîş (n), ajnekerdiş (n), sobeberîkerdiş (n)

yüzük: engiştane (n), giştire (n), îştane (n), nîştane (n)

Z

zaman: dem (n), taw (n), hing (n), zeman (n), wext (n), mehal (n), çax (n)

zayıf: zeîf, -e; zar, -e; weza, -ye; şehtîyaya (m), şehtîyaye (n)

zirve: tîtik (n), nîçik (n), nîkil (n), gil (n), tap (n), tiltilik (n), tîkil (n)